

La infanta Iolant de Bar, senyora dels jueus de Cervera (1382-1387)

Jaume Riera Sans*

RESUM:

S'exposen i comenten els documents expedits per la infanta Iolant de Bar, i també pel seu marit, l'infant Joan, primogènit reial, en relació a l'aljama de jueus de Cervera. El període del domini de la infanta fou breu, però bastant representatiu quant als mecanismes amb què el poder sobirà treia profit de les minories.

ABSTRACT:

The documents issued by Princess Iolant of Bar, and her husband, Prince John, in relation to the aljama of the Jews of Cervera, are here exposed and commented. The period of the domain was brief, but fairly representative regarding the mechanisms by which the royal power take advantage off the minorities.

PARAULES CLAU:

Iolant de Bar - Jueus - Cervera - Catalunya

KEYWORDS:

Iolant de Bar - Jews - Cervera - Catalonia

1. Introducció

Entre el 14 de juny de 1382 i el 14 de desembre de 1387, la infanta Iolant de Bar, duquesa de Girona i comtessa de Cervera (des del 5 de gener de 1387, reina d'Aragó i comtessa de Barcelona), fou senyora titular dels jueus de Cervera. El domini durà cinc anys i mig.

Neboda del rei de França, la infanta s'havia casat amb l'infant Joan, primogènit del rei Pere Terç, duc de Girona i comte de Cervera, el 30 d'abril de 1380, a Perpinyà. Ja abans de casar-s'hi, l'infant li havia assignat 10.000

* Jaume Riera i Sans és antic facultatiu de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona). Adreça de contacte: casimir.agusti@gmail.com

florins de renda anual ‘per cambra’, com se’n deia aleshores, sobre Girona, Manresa, Cervera, Berga i altres llocs que ell tenia en propietat. Més tard, estant a València, l’infant declarà que la donació de les rendes de Girona, Cervera i Berga comprenia les respectives aljames de jueus, amb plena jurisdicció.¹ Vet ací, però, que cinc anys i mig més tard, per arranjaments de la seva tresoreria, l’infant Joan, ja rei, permutà la ciutat de Daroca, juntament amb les aldees, per algunes d’aquelles rendes i jurisdiccions, compresa l’aljama de jueus de Cervera,² amb la qual operació cessà la senyoria que hi detenia la seva muller.

El treball present se centra en el període del domini de la infanta (ja reina, el darrer any). És un període relativament breu, si fem atenció als més de dos-cents anys de la història dels jueus a Cervera. Val a dir que no foren uns anys decisius. A més, els documents disponibles no són nombrosos. Els propis de la infanta voregen la trentena, i no es poden tenir per transcendents. No representaren una ruptura ni un canvi de rumb polític, al contrari dels que la mateixa infanta expedí, aleshores i més tard, en relació a l’aljama de jueus de Girona, com està exposat en una publicació recent.³ Tot amb tot, els documents són pertinents i expressen prou bé la dinàmica de l’exercici del poder superior sobre aquell col·lectiu incrustat a la vila de Cervera, i permeten entreveure alguna cosa sobre la seva composició interna. Aporten una visió complementària a la que es desprèn de la documentació conservada als arxius locals, notòriament escassa. Només amb tots plegats es podrà anar bastint la història sencera.

La documentació que sustenta aquest treball es troba majoritàriament, com correspon, als registres de la cancelleria de la infanta en aquests anys precisos, i també, per les raons que es manifestaran, haurem de fer atenció a les provisions expedides per l’infant Joan. Uns i altres constitueixen la font principal de la nostra informació, conservada a l’Arxiu de la Corona d’Aragó, de Barcelona (ACA).

¹ ACA, Canc, Reg. 1807, fol. 13r-14v; Reg. 1808, fol. 67v-68v, en data València, 14.06.1382.

² ACA, Canc, Reg. 1807, fol. 21r-23v; Reg. 2027, fol. 13r-17v, en data Vilafranca del Penedès, 14.12.1387.

³ Jaume RIERA I SANS, *Els jueus de Girona i la seva organització (Segles XII-XV)*, Girona, Patronat Call de Girona, 2012, pàg. 116-124.

2. *L'aljama de Cervera*

Comencem fent un cop d'ull a la demografia. Totes les aljames de jueus de Catalunya sofriren alts i baixos al llarg dels segles XIV i XV, algunes més acusats que d'altres, fins al punt de desaparèixer. Les xifres d'habitants que es poden obtenir per a un any concret, absolutes o relatives a una comunitat determinada, no són extrapolables, ni als anys anteriors, ni als posteriors.

Dit això, també podem afirmar que el conjunt de dades disponibles permet representar-nos que la demografia de l'aljama de jueus de Cervera, els anys que ara estudiem, era discreta. Seria enutjós i fora de lloc exposar-les ara per minut. En riquesa i en nombre d'ànimes, sembla que estava pel damunt de les aljames de Tàrraga, Vilafranca del Penedès i Manresa, i era superior, també, a les d'Agramunt, Balaguer i Tarragona. Les aljames de Lleida, Girona i Perpinyà, en canvi, la superaven, sens dubte, en més del doble. La de Barcelona excedia a totes les altres de Catalunya, sumades.

Per al càlcul del nombre de jueus residents a la vila, concretament l'any 1385, podem partir d'una xifra mínima segura. Disposem dels noms dels jueus adjudicatariis dels 53 seients de la sinagoga habilitada al carrer del Vent, al segon call, fora del mur, de què parlarem al final. Foren 47, més quatre mencionats incidentalment al mateix protocol. Els jueus residents a la vila i contribuents amb l'aljama eren més, naturalment. Hem de sumar-hi aquells que no adquiriren seients perquè eren usuaris de l'antiga sinagoga, al call intramurs, i aquells que mancaven de numerari amb què col·laborar a l'habilitació de la nova sinagoga. No és desenraonat, doncs, calcular que, aquell any 1385, els jueus contribuents de l'aljama devien ser més de 60 i menys de 120. Duplicant-los i triplicant-los, per comprendre-hi dones i criatures, podien comptar-s'hi entre 250 i 350 ànimes, com a màxim.

3. *La jurisdicció sobre l'aljama de Cervera*

El govern de la infanta s'exercí a distància. Els jueus van tenir molt poques ocasions de fer reverència a la seva senyora. Al llarg d'aquells cinc anys i mig, la infanta va fer tan sols tres estades breus a la vila, que coincideixen amb les del seu marit, l'infant Joan. La primera fou vers el 6 de maig de 1383; la segona entre els dies 4 i 7 de novembre de 1385, i la darrera vers el 8 de juny de 1386.

La primera estada consta solament per una menció incidental, que la situa el

6 de maig de 1383.⁴ L'infant Joan no s'hi estigué més que entre els dies 5 i 7.

La segona estada no es devia perllongar gaire més que aquells quatre dies de novembre de 1385.⁵ La remissió de delictes que atorgà a l'aljama en ocasió d'aquesta visita és datada el dia 10, però el lloc i el dia estan en desacord amb els documents expedits amb el segell secret propi de la infanta, més fiables per determinar el seu itinerari. L'infant Joan no hi estigué més que entre els dies 4 i 8.

La tercera estada a Cervera, la del divendres 8 de juny de 1386, podia estendre's un poc més enllà i més ençà, però no gaire. Podia comprendre un màxim de cinc dies, entre el 7 de juny, dijous, i el dia 11 al matí, dilluns de Pasqua Granada.⁶ L'infant Joan només hi estigué els dies 7 i 8.

La preocupació principal del dispenser de la infanta era treure diners d'aquella font d'ingressos cedida per l'infant Joan. La primera provisió fou cercar un home de la vila que avancés diners per exercir com a batlle dels jueus. Qui s'hi prestà, no sabem per quina quantitat, fou el notari Pere de Montral. No trigà gaire a rebre el nomenament en forma. El nomenament no li determinava funcions ni salari, i la durada en el càrrec era a beneplàcit de la infanta.⁷ Per això, l'any següent, li'n fou expedit un de nou, especificant que podia exercir la justícia sobre els jueus, multar-los, i concedir remissions de delictes a canvi de diners, llevat d'aquells que comportaven la pena de mort. Li assignava el salari, ja establert i tradicional, de cent sous anuals.⁸ Malauradament, els llibres de comptes d'aquest batlle dels jueus, pels quals sabríem les quantitats que anotà percebudes per multes, i els seus diversos motius, no s'han conservat.

La donació de l'aljama de jueus per part de l'infant Joan, nominalment, era completa, amb plena jurisdicció civil i criminal, com hem assenyalat. El document ho expressava així, però en realitat sofrí restriccions i interferències. D'entrada, ometia almenys dues limitacions importants.

Una limitació, que venia de temps enrere, era l'alienació de la qüestia ordinària dels jueus. L'any 1366, el rei Pere i l'infant Joan n'havien fet venda

⁴ Reg. 1823, fol. 54r.

⁵ Reg. 1822, fol. 91v-92v; Reg. 1823, fol. 157v.

⁶ Reg. 1819, fol. 54v; Reg. 1822, fol. 107v.

⁷ Reg. 1820, fol. 17r, en data València, 01.08.1382.

⁸ Reg. 1820, fol. 21r, en data Barcelona, 15.06.1383.

perpètua als paers i prohoms de la vila, a canvi d'un donatiu substanciós.⁹ Lògicament, la infanta no se'n podia aprofitar.

La questia dels jueus estava computada en 2.667 sous, 10 diners i malla anuals, equivalents a uns 242 florins d'or. Un funcionari la taxava particularment sobre els béns de cada particular jueu. El temps era de penúria general. L'exacció no venia gens de grat, i els afectats la consideraven abusiva. Ja a la primera anyada, el maig de 1383, es produí una situació de conflicte amb motiu de la taxació de la questia. Provocà l'expedició d'un parell de cartes de la infanta, al taxador i als paers, prou expressives.

El taxador aleshores era Pere de Canet, notari i escrivà de l'infant Joan. La infanta el reprenia perquè taxava els singulars jueus «fort desmoderament». Li feia present que quatre o cinc casats no la podien suportar i havien abandonat la vila. Li ordenava reduir la taxació en una tercera part, i li ho raonava: «car més val haver-ne tots anys alguna covinent cosa, que no tant en un any que per avant torn a no-res».¹⁰ Als paers, destinataris de la questia, la infanta els escrivia en el mateix sentit, persuadint-los a consentir que rebaixessin la taxació d'aquell any en una tercera part.¹¹

Tres anys més tard, el 1386, el notari Pere de Canet continuava fent de taxador, i els jueus continuaven sentint-se'n vexats. Elevada la complanta a la senyoria, s'expedí un nou manament als paers i al taxador. La infanta els recordava que temps enrere els havia ordenat que moderessin la taxació, i que no n'havien fet cas. Els ho tornava a ordenar.¹²

Una altra limitació a la plena jurisdicció de la infanta vorejava la il·legalitat. Des que l'infant Joan assolí el govern del seu ducat i comtat, que fou l'any 1365, pràcticament un any per altre s'havia acostumat a trametre comissaris als seus llocs, tant per fer-hi demandes extraordinàries com per obrir enquestes de delictes i obtenir diners per mitjà de composicions de diners amb els inculpats. Per això, poc després de la donació, l'infant Joan va revocar i anul·lar qualssevol comissions que hagués fet, i estiguessin encara pendents, i també les futures

⁹ Reg. 996, fol. 152r-156v, en data Barcelona, 26.09.1366. El document de venda també es troba copiat al Llibre de Privilegis de la vila.

¹⁰ Reg. 1822, fol. 35v-36r, en data Barcelona, 12.05.1383.

¹¹ Reg. 1822, fol. 36r-v, en igual data.

¹² Reg. 1822, fol. 97r-v, en data Saragossa, 08.01.1386.

que podia firmar, que afectessin les aljames de jueus i sarraïns cedits a la seva muller.¹³ La pràctica, però, no estigué d'acord amb els bons propòsits. La cort de l'infant Joan continuà exercint senyoria sobre els jueus de Cervera.

El maig de 1383, per exemple, alhora que la infanta ordenava moderar la taxació de la qüestia, l'infant Joan concedia als jueus de Cervera, per l'un cantó, una remissió de delictes comesos per ells fins aquell dia, i per l'altre, com si fos una concessió liberal, renovava per un quinquenni, a partir del primer de novembre, la promesa de no ordenar enquestes contra ells per usures excessives.¹⁴ La infanta també simulava que posava remei als abusos dels comissaris. Ordenava al batlle que no consentís que l'aljama lliurés diners a ningú si no presentava una lletra expressa del seu dispenser,¹⁵ i per a tranquil·litat dels jueus, confirmava i revalidava totes les remissions de delictes que l'infant Joan els havia atorgat fins aleshores.¹⁶

Les provisions no foren suficients per fer cessar la corrupció de la tramesa de comissaris. Calgué renovar-les. El març de l'any següent, 1384, atenent que els jueus de Cervera sofrien moltes vexacions per part dels comissaris que el rei, l'infant Joan i ella mateixa hi trametien, afirmant que eren contra dret i justícia (*contra jus et justiciam*), la infanta establia, en interès propi, que el batlle no procedís a fer execucions o compulsions pecuniàries sobre els singulars jueus si les cartes de comissió no estaven avalades expressament pel seu dispenser, com si les avalades pel dispenser fossin totes justes.¹⁷ Arrodonia l'eficàcia de la provisió concedint ella una primera remissió general de delictes comesos pels jueus. La remissió comprenia els clavaris, jutges, adelantats i oficials de l'aljama, amb tots els singulars i contribuents, tant residents a la vila com als llocs de la seva contribució, i s'estenia a totes les qüestions, demandes, penes i calònies civils i criminals, per qualssevol delictes comesos fins al dia present, llevat del concurs carnal amb dones cristianes, la fabricació de falsa moneda, ser acusadors malèvols o *malsins*, i homicides de jueus.¹⁸ La remissió, sens dubte,

¹³ Reg. 1767, fol. 203r-v, en data València, 30.07.1382.

¹⁴ Reg. 1688, fol. 49v-50r i 50r-51r, en data Barcelona, 20.05.1383.

¹⁵ Reg. 1822, fol. 35v, en data Barcelona, 12.05.1383.

¹⁶ Reg. 1822, fol. 37r-v, en data Caldes de Montbui, 15.05.1383.

¹⁷ Reg. 1822, fol. 59r-v, en data Lleida, 05.03.1384.

¹⁸ Reg. 1815, fol. 16v-17v, en data Lleida, 05.04.1384.

es concedia a canvi d'un donatiu que no s'hi expressa ni el podem comprovar pel llibre de comptes del dispenser, que no s'ha conservat.

Les vexacions per part dels oficials reials, tanmateix, tampoc no cessaren amb això, ni amb el privilegi jurat que l'infant Joan concedí aleshores, de què parlarem més endavant. Només quatre mesos més tard, el mateix infant Joan escrivia al seu pare, el rei Pere Terç, queixant-se que hagués fet comissió al cavaller Pere d'Avinyó, portantveus de governador de Catalunya, per inquirir delictes dels jueus de Cervera;¹⁹ i la infanta reprenia el mateix funcionari pels procediments que havia emprès contra els privilegis de l'aljama. Li ho reprenia adduint dues raons òbvies i sabudes: «una, per tal com dels privilegis havem reebuts diners; altre, per ço com la dita aljama és nostra ab tota jurisdicció civil e criminal, e ns ha diverses vegades lliberament socorregut en necessitat de nostra casa».²⁰

El sistema, tanmateix, estava prou corromput perquè s'hi incidís una i altra vegada. Abans d'acabar aquell any 1384, l'infant Joan firmà una comissió al mateix cavaller Pere d'Avinyó, al veguer, al batlle i als altres oficials seus perquè procedissin a la detenció d'Issach Adret i d'un fill del difunt Menahem de Quercí, jueus de Cervera, i instruïssin procés formal pels seus delictes, reservant-se'n dictar-hi sentència i establir composició pels delictes que es donaven per comesos.²¹ I encara dos anys més tard, el setembre de 1386, el mateix infant Joan cursà ordre al batlle de detenir Astruch Adret, inculpat de crims enormes, i trametre'l a la seva presència juntament amb els processos actuats.²²

La necessitat de diners que patia la dispenseria de la infanta era molt gran, i emprà el mateix sistema d'obtenir diners amb inculpacions de delictes. Amb data del 5 d'octubre de 1386, trametia el porter Francesc Boix amb l'encàrrec d'instar una enquesta contra el mateix Astruch Adret, la seva muller i el seu fill, per crims que es deia que haurien comès, tot expressant que havia de trametre la informació un cop acabada.²³ Era una pura formalitat. Amb data de l'endemà, la infanta autoritzava el porter per admetre a composició Astruch

¹⁹ Reg. 1798, fol. 103v, en data Vilassar, 13.09.1384.

²⁰ Reg. 1822, fol. 64v, en data Vilassar, 11.09.1384, publicada per Fritz BAER, *Die Juden im christlichen Spanien, Erster Teil. Urkunden und Regesten*, Berlín 1929, núm. 369.

²¹ Reg. 1808, fol. 126v-127r, en data Perpinyà, 21.12.1384.

²² Reg. 1808, fol. 190r, en data Girona, 06.09.1386.

²³ Reg. 1818, fol. 89v-90r, en data Girona, 05.10.1386.

Adret, pels suposats crims comesos, a canvi de 125 florins. Li remarcava que, amb compulsions com si fos un fet fiscal, havia d'aconseguir-ne 36 més d'escreix, 10 dels quals serien per al protonotari, per drets de segell, i 26 pel salari i dietes dels que, segons se suposava, haurien intervingut en el procés previst.²⁴ Així mateix, abans d'acabar el mes d'octubre de 1386, la infanta ordenava al batlle que obrís enquesta contra Astruch Issach Adret, i contra el seu fill Issach Astruch Adret, inculpats de ser *malsinim* o delators malèvols d'altres jueus. Closa l'enquesta, el batlle la hi havia de trametre per decidir-hi, ella, el que fos de justícia.²⁵ Mancanat-nos el llibre comptable corresponent, no poden certificar quants florins n'obtingué.

Tant la cort de l'infant Joan com la de la seva muller feien evident que posaven la mà en els jueus per extorquir-ne uns diners que amb bones maneres no els arribaven. Les bones maneres eren les subvencions gracioses que solien exigir amb pretextos diversos.

Consta, per exemple, que, tot just firmada i expedida formalment la donació de la senyoria per part de l'infant Joan, el juny de 1382, estant encara a València, la infanta trameté el seu escrivà Andreu Granell amb una carta de creença per als jueus. No expressa què els havia de dir, però es pot suposar que, a més de comunicar-los la novetat, per no tornar-se'n amb les mans buides, els sol·licitaria una primera subvenció més o menys crescuda. Hi al·ludeix, sens dubte, la infanta, quan mana als jueus que posin en obra el que el seu escrivà els dirà de part seva, «si complaure a nós cobejats».²⁶

No hi ha cap dubte, d'altra banda, que les tres estades de la infanta a la vila foren aprofitades per sol·licitar i rebre subvenció dels seus vassalls. En la tercera, la de juny de 1386, el dispenser anotà 80 florins lliurats graciosament pels jueus, per mà del secretari Samuel Sullam.²⁷ La subvenció rebuda en l'estada precedent, la de novembre de 1385, estigué involucrada amb una remissió de crims i delictes.

²⁴ Reg. 1818, fol. 90r-v, en data Girona, 06.10.1386.

²⁵ Reg. 1818, fol. 91v-92r, en data Girona, 28.10.1386.

²⁶ Reg. 1817, fol. 14r, en data València, 27.06.1382.

²⁷ Reial Patrimoni, Mestre racional, vol. 618, fol. 40v, de juny 1386. En la mateixa ocasió, els paers lliuraren 500 florins.

Efectivament, les remissions de crims solien concedir-se totes a canvi de diners. Ignorem la quantitat percebuda per la remissió d'abril de 1384. La de novembre de 1385, amb motiu del pas per la vila, tampoc no l'expressa,²⁸ però la sabem gràcies al primer llibre de comptes del dispenser que s'ha conservat. Dos mesos després, el gener de 1386, el dispenser posava en rebuda 110 florins lliurats pels secretaris de l'aljama de Cervera, per mà d'Issach de Quercí. Diu que la quantitat restava d'un total de 210 atorgats, 150 dels quals en forma graciosa, i 60 a canvi de la remissió.²⁹ Per la tercera i darrera remissió, atorgada el juliol de 1387, la mateixa infanta (ja reina) confessava haver-ne rebut 50 florins.³⁰

Un altre sistema per treure diners en comptant de les aljames de jueus, era la concessió de privilegis, tant si els sol·licitaven com si no. Els privilegis, tanmateix, no es prodigaven fàcilment.

Interferint clarament la jurisdicció de la seva muller, el 23 de maig de 1384, l'infant Joan concedí a l'aljama de Cervera un extens privilegi jurat que comprenia tres articles de naturalesa dispar.³¹ Fa de mal dir si els secretaris els havien sol·licitat en la forma en què es concediren.

Pel primer article, afirmant per endavant que ell estava obligat a vetllar perquè els jueus no sofrissin vexacions, l'infant concedia a l'aljama que cap oficial reial ni comissari, sinó tan solament el batlle local, pogués intervenir en els seus negocis i actes, tant civils com criminals. Concedia per privilegi, doncs, allò mateix que havia estat objecte de provisions particulars i no s'observava.

Pel segon article, declarant que era un abús que els oficials i comissaris reials, quan moria un jueu o jueva, procedissin a confiscar-ne els béns al·legant uns pretesos delictes que hauria comès en vida, prohibia que s'hi fessin enquestes ni confiscacions. És de dret comú –confessava–, que a la mort de les persones s'extingeixen els seus delictes.

El tercer article, el més llarg, concedia una plena jurisdicció criminal als dirigents de l'aljama en el jutjar i condemnar qualsevol jueu sospitós d'ésser delator malèvol, dit en hebreu *malsín* i *mocer*.

²⁸ Reg. 1815, fol. 38v-39r, en data Cervera, 10.11.1385. Una primera redacció anul·lada, es troba als fol. 37v-38r.

²⁹ Reial Patrimoni, Mestre racional, vol. 618, fol. 1r, de gener 1386.

³⁰ Reg. 1815, fol. 69r-v, en data Barcelona, 28.07.1387.

³¹ Reg. 1689, fol. 180r-182r. Publicat a l'Apèndix, núm. 1.

El concepte de delator era bastant difús. Pròpiament designava el jueu que denunciava irregularitats delictives ocultes comeses per membres de la comunitat. Molt sovint, però, s'estenia a qualsevol individu que entorpís el bon endegament dels afers comunitaris, identificats perillosament amb els interessos particulars dels seus dirigents. La figura del delator constituïa una amenaça endèmica de les minories confessionals. Representava una clivella a la seva cohesió interna, i ja des del segle XIII algunes aljames de jueus havien obtingut privilegis per exterminar-los.

Les crisis socials de la segona meitat del segle XIV aguditzaren el problema, i la cort del rei Pere Terç obrí la mà a la concessió de privilegis a unes determinades aljames de jueus i de sarraïns per procedir, per elles mateixes, a jutjar i condemnar els individus suspects d'actuar com a *malsinim* (plural de *malsín*). En realitat, l'infant Joan no feia més que estendre a l'aljama de Cervera el mateix tipus de privilegi que el rei Pere havia començat a concedir singularment a algunes aljames reials a partir d'abril de l'any anterior, 1383.³²

Les facultats que aquests privilegis concedien eren molt amples i causen admiració (per no dir estranyesa) als historiadors del dret. Els secretaris de l'aljama, adjuntant-se prohoms que ells escollirien fins a un total de sis, quedaven facultats per obrir enquesta i instruir procés contra qualsevol jueu difamat de ser *malsín*, sense cap formalitat de procediment (ni tan sols la defensa!), lliures completament d'interferències alienes, i sentenciar-lo a exili, assots, mutilació de membres o pena capital, sense possibilitat d'apel·lació ni remissió. Les úniques limitacions que el privilegi establia eren, a més de la composició plural del tribunal, la majoria de vots en tot el procediment, plasmar la denúncia en una acta notarial, reservar al batlle l'execució de la sentència, dins la mateixa jueria, i abonar al fisc mil sous, dels béns de l'aljama, per cada sentència condemnatòria. La validesa del privilegi era només per un quinquenni, i després a beneplàcit de l'infant. Val a dir que no consta que els secretaris de l'aljama de Cervera usessin de les facultats concedides, i es pot dubtar que tinguessin la iniciativa de sol·licitar-les.

³² Una breu exposició de la història de les concessions dels privilegis per jutjar i condemnar *malsinim* es troba a Jaume RIERA, *Penjar pels peus*; dins *Cristianos y judíos en contacto en la Edad Media: polémica, conversión, dinero y convivencia*. Reunión científica en Girona (20-24 de enero de 2004), Flocel Sabaté y Claude Denjean eds., Lleida, Editorial Milenio, 2009, pàg. 605-662 (pàg. 618-621).

Fora d'aquest triple privilegi, l'infant Joan només concedí als jueus de Cervera, en aquests anys, una anul·lació de moratòries impetrades pels seus deutors (que servia de ben poca cosa, perquè es continuaven concedint moratòries),³³ i la llicència per adjudicar els seients de la nova sinagoga, amb l'obligació de destinar el producte de la venda a la seva habilitació, com explicarem tot seguit.

La infanta, pel seu cantó, el desembre de 1383, aprofità que el rei Pere havia concedit a les aljames reials el privilegi que en les successions *post mortem* s'observés el dret hebreu, inhibint els seus oficials per confiscar els béns dels difunts. Estengué el privilegi a les seves aljames de jueus de Tarassona, Jaca, Girona i Cervera.³⁴ Amb aquest motiu exigí 200 florins als jueus de Cervera, més 20 per drets de segell.³⁵ Segons un document de l'infant Joan, ell també exigí 50 florins per l'extensió del privilegi, de manera que el total que els jueus de Cervera havien de lliurar a ell i a la seva muller, en aquesta ocasió, eren 320 florins: 50 a ell pel privilegi, i 270 que s'havien de satisfer en dues tandes. Amb aquest motiu cursà ordre als seus oficials d'obligar els deutors dels jueus a satisfer-los compulsivament els crèdits.³⁶

El desembre de 1385, la infanta encara dictà dues provisions menors en favor dels seus jueus, gairebé innecessàries. Amb l'una, sancionava, com era habitual, que al tercer dia d'haver-se declarat la insolvència d'un deutor, el jueu creditor pogués treure a subhasta pública les penyores dipositades al moment de contractar el préstec. Amb l'altra, autoritzava que els jueus poguessin reconvenir els seus deutors a complir les condicions estipulades als contractes. Hi tenien tot el dret, com és lògic, però els jueus es retreien d'exigir que els deutors tinguessin hostatge, o fossin excomunicats, i es resignaven a condonar una part del deute.³⁷

Durant el temps de la seva senyoria, la cancelleria de la infanta intervingué molt poc en plets i qüestions civils entre jueus de Cervera, segurament perquè no en fou sol·licitada. Només n'han restat dues provisions.

³³ Reg. 1673, fol. 10v-11r, en data Saragossa, 02.01.1386.

³⁴ Reg. 1815, fol. 13r-v, en data l'Almúnia de Sant Joan, 14.12.1383.

³⁵ Reg. 1823, fol. 49v-50r, en igual data. Aquest document i l'anterior són citats per RIERA, *Els jueus de Girona cit.*, pàg. 122.

³⁶ Reg. 1798, fol. 52r, en data l'Almúnia de Sant Joan, 17.02.1384.

³⁷ Reg. 1822, fol. 93r i 93r-v, en data Saragossa, 04.12.1385, publicades a l'Apèndix, núm. 4 i 5.

L'agost de 1386 ordenava a Astruch Adret, sota pena de cinc-cents florins, que desistís del clam de pau i treva que havia posat, davant el veguer, contra Mossé Ravaya, el seu fill Astruch Ravaya, i altres jueus de la vila.³⁸ Després, l'abril de 1387, ordenà al batlle i als jutges de l'aljama que no obliguessin Issach Samarell a cedir la seva casa a Bondia ça Porta, com aquest pretenia, fins que no li hagués abonat la quantitat convinguda entre ells per la cessió.³⁹

4. *Els dos calls i la segona sinagoga de Cervera*

La concessió major de la infanta als seus jueus de Cervera fou la llicència per habilitar una segona sinagoga.⁴⁰ Aquesta concessió no hi ha dubte que fou impetrada pels jueus. Una segona sinagoga els era necessària, de feia molt de temps, no pas, com algú ha avançat, perquè la primitiva fos insuficient o no hi hagués espai reservat a les dones. Era necessària per l'existència a la vila de dos calls separats, l'un dins la fortalesa, i l'altre al carrer del Vent, fora del mur antic.

Enlloc de Catalunya les qüestions urbanístiques provocades per l'habitació dels jueus no foren tan conflictives com a Cervera. Per tal d'entendre-les cabalment, no basta considerar la impossibilitat d'encabir tots els jueus dins la fortalesa antiga, a l'espai que ocuparen des de l'inici del seu establiment, quan eren pocs, al segle XIII. Tampoc no basta atendre al pretès escàndol que suscitava la convivència de jueus i cristians. Cal implicar-hi un precepte rabínic, al qual els documents expedits per les autoritats cristianes no al·ludeixen expressament.

L'interès dels jueus per residir a la fortalesa, dins el mur antic, i la reluctància a residir a fora, no eren arbitraris. Derivaven de la prohibició talmúdica de traspasar el portal de la vila en dissabte. Sortir d'una població en dissabte equival a emprendre un viatge, acció expressament prohibida de fer en dissabte. Anant a la sinagoga el dissabte, i tornant als seus domicilis extramurs, els jueus obligats a residir al carrer del Vent transgredien el descans sabàtic. El dret rabínic té prevista una solució de compromís en aquests casos. Se'n diu '*eruv*'. Tanmateix, pel que es veu, no hi era aplicable o es considerava insuficient.

³⁸ Reg. 1822, fol. 110r, en data Girona, 31.08.1386.

³⁹ Reg. 1822, fol. 146v-147r, en data Barcelona, 11.04.1387.

⁴⁰ Reg. 1815, fol. 16r-v, en data Lleida, 28.03.1384, publicada per Jaume RIERA I SANS, *Els poders públics i les sinagogues. Segles XIII-XV*, Girona, Patronat Call de Girona, 2006, núm. 239.

Tal com establien els drets civil i canònic, estava prohibida l'erecció d'una nova sinagoga; els jueus podien tan sols reparar-ne una d'antiga si estava ruïnosa. L'escull legal se salvava, només, si l'autoritat reial, a més de l'episcopal, expedien una llicència expressa. Totes dues eren difícils d'aconseguir, en el cas de Cervera, perquè la sinagoga prevista, sobre ésser del tot nova, en duplicava l'existència a la mateixa vila.

Com s'ha explicat en un altre lloc, ja l'any 1340, amb llicència donada pel rei Pere Terç, els jueus de Cervera habilitaren una sinagoga fora del mur. L'autoritat eclesiàstica no ho consentí. Fet procés, el vicari general de Vic confiscà l'edifici en profit de l'Església.⁴¹ Mig segle més tard, gràcies a la benvolença de la infanta Iolant, els jueus que residien al carrer del Vent veieren realitzat el seu anhel de disposar d'una sinagoga pròpia, tant per a homes com per a dones. En la seva llicència, la infanta els indicà que podien prendre com a model la sinagoga de Tàrraga, i els imposà el termini d'un any per tenir habilitada la casa ja escollida. Calia, però, una llicència episcopal.

El bisbe de Vic era, aleshores, l'aragonès García Fernández de Heredia, amic personal dels infants Joan i Iolant. El mateix dia de firmar la seva llicència, la infanta escrivia al prelat una carta afectuosa. Justificant la llicència que ella havia atorgat, li exposava la situació incòmoda en què es trobaven els jueus de l'aljama de Cervera. Ho deia així: «los judíos de la qual aljama segund sus habitaciones son dispersos e non pueden ir buenamente todos sin gran danyo e periglos de sus personas a una sinoga, como las ditas habitaciones sean las unas dentro el muro de la dita villa e los otros defuera del dito muro». Prosseguia: «e como costumbrado sea que en tales obras de sinogas los diocesanos dentro sus dioceses dan sus auctoridades segunt a ellos se conviene por la libertad ecclesiástica, por esto, querientes evitar el dito periglo de la dia aljama, e encara por nuestro interesser, vos rogamos que por contemplación nuestra dedes y atorguedes a la sobredita aljama vuestra auctoridad e decreto en construir e fazer las obras e cosas oportunas a la dita sinoga e conservación de aquella».⁴²

El bisbe optà per inhibir-se. Comissionà el degà de Cervera perquè es fes càrrec del projecte i, si no hi trobava inconvenient, autoritzés l'habilitació de la nova sinagoga. Requerit pels jueus a concedir l'autorització, el degà respongué

⁴¹ RIERA, *Els poders públics cit.*, pàg. 69-71, 92, 93 i 146.

⁴² Reg. 1822, fol. 59v-60r, en data Lleida, 28.03.1384, publicada per RIERA, *Els poders públics cit.*, núm. 240.

que no li corresponia a ell firmar-la, sinó al bisbe. Encallada la consecució de l'autorització episcopal sol·licitada, la infantà cursà una nova carta al bisbe renovant el prec perquè l'expedís.⁴³

La segona carta tampoc no fou eficaç. Un mes després, instat igualment pels jueus, l'infant Joan es decidí a escriure alhora al bisbe i al degà, anunciant-los la tramesa del veguer Simon de Marimon per convèncer-los, amb amenaces velades, a accedir a la petició dels jueus.⁴⁴ Al bisbe, de qui havia rebut excuses, l'infant només li manifestava «que ns meravellam fort de vós e de les maneres que tenits en aquest fet». La carta al degà, més dura, prenia la forma d'una veritable reconvençió i amenaça de represàlies. Les dilacions que posava a l'autorització, li deia, manifestaven que volia aconseguir-ne «peccúnia inmoderada», cosa fora de lloc, en aquest fet, perquè es tractava d'autoritzar una casa d'oració, i significava, també, «menyspreu nostre e de nostra cara companyona la duquessa, qui açò tenim fort a cor».

L'autoritat eclesiàstica finalment consentí expedir la seva llicència. Un any més tard, el 8 d'agost de 1385, l'infant en concedia als jueus perquè els secretaris, o uns delegats, assignessin i venguessin els seients de la nova sinagoga, amb l'obligació d'aplicar-ne el producte a la construcció dels mateixos seients i del mobiliari.⁴⁵ Només tres dies més tard, l'onze d'agost, a la mateixa Cervera, s'estipulava notarialment l'adjudicació de la totalitat dels 53 seients del departament de la sinagoga destinat als homes.⁴⁶

El notari Antoni d'Agramuntell obrí un protocol exprés per a les minuts de les assignacions i vendes nominals dels seients. El protocol serví durant molts anys per a l'expedició en net dels instruments de venda, a mesura que es sol·licitaren. El protocol, sortosament, s'ha conservat. És únic, en la seva espècie, a tot Catalunya. La informació que ofereix és esplèndida, tant sobre la configuració del local i la distribució de l'espai, com sobre la jerarquia interna de la comunitat, aquell any 1385.⁴⁷

⁴³ Reg. 1817, fol. 162r, en data Lleida, 12.05.1384, publicada per RIERA, *Els poders públics cit.*, núm. 241.

⁴⁴ Reg. 1798, fol. 80r i 80r-v, en data Barcelona, 20.06.1384, publicades a l'Apèndix, núm. 2 i 3.

⁴⁵ Reg. 1690, fol. 117r-v, en data Vic, 08.08.1385, publicada per RIERA, *Els poders públics cit.*, núm. 244.

⁴⁶ Arxiu Històric Comarcal de Cervera, Notari Antoni d'Agramuntell, N-I-14.

⁴⁷ El dos primers aspectes foren exposats per Agustí DURAN I SANPERE, *Referències documentals del call de jueus de Cervera*; dins *Discursos llegits en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, en la solemne recepció pública de D. Agustí Duran y Sanpere*, Barcelona 1924, pàg. 33-40. El dibuix de la

Destaquem, ara, el darrer aspecte. Cal abandonar la idea que la venda dels seients es fes en subhasta pública. La sinagoga era un escenari que reflectia les relacions de poder intern de la comunitat. Havia de respectar les jerarquies naturals i mantenir les convencions socials. La situació dels seients en definia la categoria. Els honorables de la comunitat havien d'ocupar els seients de més honor. La venda lliure era impensable.

No debades la llicència de l'infant parlava de vendre i alhora *assignar* els seients, i confiava l'operació als secretaris. La distribució estigué al seu arbitri i voler. D'aquí la queixa que Bonnín Adret elevà a la cancelleria reial tres anys més tard. Exposà que quan es prestà a vendre la seva casa per fer-hi la nova sinagoga, Samuel Rossell i Astruch Adret, que l'adquiriren en nom de l'aljama, es comprometeren de paraula a reservar-li un seient honorable, cosa que, segons deia, els secretaris no havien complert.⁴⁸ Els que vetllaven pel manteniment de les estructures dictaven els barems de l'honorabilitat de les persones.

La venda nominal dels seients observà escrupolosament les formalitats, dissimulant la rigidesa de les assignacions voluntàries. El notari copià íntegra, al protocol, la primera venda. Estigué a càrrec de mestre Sullam Deuslogar, que aquell any era secretari, tal com disposava la llicència de l'infant Joan, que hi és transcrita. Expressa que mestre Sullam, en virtut de la llicència, prèvia consulta i consentiment de set components de l'aljama, que segurament eren els consellers estatutaris, fa venda d'un determinat seient a Vidal Ferrer, per 66 sous (o 6 florins), i en descriu la situació. Remarca que Vidal Ferrer, jueu de Barcelona ara resident a Cervera, és mereixedor d'ocupar aquell seient, tant pels treballs sostinguts en l'habilitació de la sinagoga com per altres raons. El venedor i els set prohoms firmen la primera venda.

A continuació, sorprenentment, al·legant que és metge i està molt ocupat en coses del seu ofici, mestre Sullam Deuslogar fa comissió en el mateix Vidal Ferrer per a la resta d'assignacions i vendes de seients. Diu saber que és persona

planta (pàg. 36) conté alguns errors en les xifres dels sous i en la situació dels seients del peu de la tribuna. La relació dels jueus adjudicatariis (pàg. 37-39) s'ha de refer pràcticament tota. Omet que el seient VIII, el de més valor, fou adjudicat a Bonjuha Astruch, i a partir d'aquest seient VIII, els adjudicatariis estan tots desfasats en una unitat. Per això acaba al núm. LII, quan els seients del dibuix són LIII. També en el recompte dels diners percebuts, Duran confongué sous per florins (pàg. 36). El total recaptat foren 267 florins i mig, equivalents a 2.942 sous i 6 diners.

⁴⁸ Reg. 1830, fol. 187v, en data Barcelona, 10.02.1388, publicada per RIERA, *Els poders públics cit.*, núm. 259.

apta per a l'operació, i fins la més suficient que cap dels jueus residents a la vila, per moltes raons que no calia expressar. Fa la comissió amb el consentiment i voluntat dels set prohoms mencionats, que també la firmen.

El foraster Vidal Ferrer, doncs, fou l'home de palla que es prestà a desviar l'animositat que podia suscitar, en alguns, l'assignació arbitrària dels seients feta pels secretaris. L'assignació i venda nominal es va poder fer en un sol dia perquè ja estava decidida per endavant, tal com estava ja decidida, sens dubte, l'aportació que hi faria cada particular, d'acord amb la seva contribució ordinària.⁴⁹

El preu de venda dels seients, efectivament, fou tan dispar com la contribució de cada particular. La quantitat més elevada en aquelles vendes nominals foren vint-i-cinc florins, pagats per Bonjuha Astruch. Segueixen sengles vendes, l'una per vint florins, abonats per Astruch Issach Adret; l'altra per quinze florins, per Abraham Adret; i la tercera, de deu florins, per Vidal Bonastruch. Les vendes continuen: per vuit florins (9), set (2), sis (4), cinc (2), quatre (3), tres i mig (2), tres (11), dos i mig (1), dos (11) i un (1).

És evident que el valor monetari atribuït a cada seient no guardava una proporció estricta amb la seva honorabilitat. Honorabilitat i preu de venda corresponien a escales diferents. De fet, no eren preus de venda real. Eren quantitats dictades a cada contribuent d'acord amb les seves facultats. Per la mateixa raó, tres seients foren 'venuts' sense consignar-hi preu, i no pas per oblit del notari. Estaven destinats, amb tota seguretat, als rabins i mestres estipendiats per la comunitat, exempts de contribució. Es deien Biona Sullam, Jacob Abennamies i Mossé Lleó.

Si bé és cert, doncs, que els preus de venda no guardaven, tots, una relació estricta amb l'honorabilitat del seient, sí ho és que els seients de més honor es reservaren als personatges més honorables.

⁴⁹ No és cert, com diu Duran (pàg. 34-35), que alguns jueus forasters adquirissin seients. Quan el protocol diu que Abamari Hasday és jueu de Tarroja, està indicant, amb això mateix, que és de la contribució de l'aljama de Cervera. Quan diu que Bonanasch Alfaquim és jueu de Perpinyà, Vidal Ferrer és jueu de Barcelona, Bonjuha Baró és jueu de Manresa, i Vidal Sahul és jueu de Montblanc, està dient que són jueus incardinats a les aljames respectives, però tots són residents a Cervera i contribueixen amb aquesta aljama pels béns que hi tenen.

Per documents esparsos, sabem quins eren, aquests seients. Eren, en primer lloc, els que flanquejaven l'armari on es guardaven els rotlles sagrats; després, els situats al peu de la tribuna, especialment els del banc frontal, davant per davant de l'armari dels rotlles. També era d'honor, i és fàcil d'endevinar-ne la causa, el primer seient lògic del local, el primer de l'entrada, a mà dreta.

Així es complí, en aquella segona sinagoga. El primer seient a la banda esquerra de l'armari dels rotlles fou adjudicat a Bonjuha Astruch, per la quantitat màxima de 25 florins. El primer a la banda dreta de l'armari, a Abraham Adret, per 15. El segon seient a la banda esquerra de l'armari, a Vidal Bonastruch, per 10. I el primer seient a la dreta de la porta d'entrada, a Astruch Issach Adret, per 20 florins.

Bonjuha Astruch no es conformà amb aquell seient d'honor principal. N'adquirí un altre al banc frontal del peu de la tribuna, per 8 florins, i encara un tercer seient, per 2 florins. Astruch Issach Adret també adquirí un segon seient al peu de la tribuna, per 8 florins, i un tercer seient per 2. Etc. Ja en tenim prou per a una primera aproximació als majors contribuents de l'aljama en aquell moment. El protocol no permet filar més prim.

Pel que fa a Astruch Issach Adret, tenim més proves que era potent econòmicament. Com hem vist, el dispenser de la infanta posà els ulls en ell i el seu fill. Els inculpà del crim major de *malsín*, prou sabem amb quina intenció.⁵⁰ D'altra banda, per a ell, l'any 1383, fou copiada la Bíblia hebrea, en pergami, que arribà al segle xx formant part de la col·lecció Sassoon (núm. 16). La còpia, precisament, Vidal Sahul, un altre dels adquirents d'un seient de la nova sinagoga, incardinat aleshores a l'aljama de Montblanc.

⁵⁰ Vegeu més amunt, la nota 25.

Apèndix documental

1

Tortosa, 23 de maig 1384.

Privilegi jurat concedit per l'infant Joan als jueus i jueves de Cervera i de la seva contribució. 1. Estableix que tan sols el batlle local, que és l'ordinari, pugui intervenir en els afers interns de l'aljama, i així suprimir les vexacions que els jueus i jueves sofreixen per part dels oficials i comissaris reials. 2. Concedeix que no es puguin confiscar els béns dels difunts per delictes comesos mentre vivien, segons és de dret comú. 3. Concedeix que els secretaris, amb altres jueus que ells escolliran, que seran tots plegats sis, puguin obrir enquestes criminals contra jueus denunciats de ser acusadors maliciosos o malsinim, i sentenciar-los a mort, mutilació de membres, fustigació o exili, reservant al batlle l'execució de les sentències, sense possibilitat d'apel·lació ni remissió. Per cada sentència hauran de lliurar mil sous al fisc reial. Limita la validesa de la concessió a cinc anys, i després a beneplàcit.

Pro aljama ville Cervarie.

Nos infans Johannes et c^a. Circa preservacionem et bonum statum aljame nostre ville Cervarie et eius collecte, ut tenemur et convenit, intendentes, volentesque ipsam et eius singulares et habitatores dicte ville, judei et judee, et ipsius collecte, adversis et variis insolenciis et vexacionibus officialium et commissariorum quorumcumque, tam dicti domini Regis quam nostri, qui eandem aljamam et singulares ipsius, tam mares quam feminas, ac dicte aljame collecte, molestare et indebite inquietare et agravare non formidant, prout expedit, preservare, tenore presentis carte nostre firmiter et perpetuo valiture, provisiones, ordinationes, concessiones et statuta facimus infrascripta.

Primo videlicet providemus, statuimus et ordinamus, ac judeis omnibus et singulis aljame predictae et dicte sue collecte sive contribucionis concedimus quod gerentesvices nostras eorumque locatenentes, et nonnulli alii officiales, commissarii aut porterii, et alii quicumque quovis nomine nuncupentur, presentes et futuri, nisi solum baiulus qui est ordinarius ipsius aljame et collecte seu contribucionis eiusdem, audeant sive presumant se intromittere de negociis sive causis pretense aljame et collecte ipsius, et singularium earumdem aljame et collecte, aut aliquam cognicionem aliquosve actus aut enantamenta, tam civilia quam criminalia facere seu exercere, in et super aljama predicta aut singularibus et contributoribus eiusdem, seu in locis sue contribucionis egentibus et bonis ipsorum, ad instanciam partis seu alias.

Secundo autem, cogitantes abusum qui ab aliquo citra tempore per nonnullos officiales seu commissarios tam dicti domini Regis quam nostros in aljamis judeorum dicionis regie sive nostre qui, non zelo justicie immo verius typo malicie et occasione extorsionis peccuniarum inde habendarum, quando aliquis judeus seu judea diem clausit

extremum, bona ipsius defuncti occupare non verentur, asserendo ipsum in sui vita deliquisse, cuius vigore bona ipsius talis judei aut judee defuncte fisco regio applicare non formidant. Verum cum predicta sint exemplo perniciose et eciam contra jus comune, cum crimina extingantur cum persona, sic, tenore presentis ducimus providendum et nichilominus perpetuo previa ratione statuendum quod, mortuo aliquo judeo vel judea dicte aljame et collecte seu contribucionis ipsius, contra ipsum vel ipsam per nos vel officiales dicti domini Regis atque nostros quoscumque non possit inquisicio fieri, cum per mortem crimina extingantur, nisi dumtaxat pro crimine tali pro quo de jure inquisicio fieri permittitur et cuius occasione bona et persona quamvis mortua fuerint merito condemnanda et bona ipsa fisco regio applicanda, et prout contra christianum proceditur et procedi debet et est usitatum.

Tercio insuper quod quodcumque apud dictam aljamam et collectam eiusdem aliquis acusator judeus repertus fuerit qui ebrayca lingua *malcim* vocatur, ab eadem aljama totaliter extirpetur, ordinamus et providemus serie cum presenti, ac dicte aljame et secretariis eiusdem ac singularibus ex eadem presentibus et futuris concedimus, et auctoritatem et potestatem plenariam elargimur, quod quodcumque contingat tales in dictam aljamam et singulares eiusdem inserti insurgere acusatores sive *malcims o mocer*, sive sint de dicta aljama sive extranei, postquam ipsi aljame visum fuerit per famam vel suspicionem talem judeum esse *malcim* aut *mocer*, secretarii aljame et alii judei ipsius aljame usque ad complementum sex judeorum eligendorum per ipsos secretarios, vel majorem partem ipsorum, possint eorum propria auctoritate quam eis conferimus cum presenti, cum acusatore vel sine, cum denunciacione alicuius singularis ipsius aljame vel sine, inquirere contra tales *malsims o mocer*; quam inquisicionem possint facere in scriptis vel sine scriptis nudo verbo, jure ebrayco servato vel non servato, prout eis fuerit bene visum, et dum secretarii et alii judei, ut predicatur ad complementum dictorum sex judeorum electi vel eligendi ad predicta, sub pena decem mille solidorum fisco regio atque nostro applicandorum, incontinenti facta dictis secretariis denunciacione in scriptis cum notario publico et publico instrumento, vel aliter quod non posset aliqua tergiversacione celari, omnes dicti secretarii et alii judei, ut predictur, eligendi, omnes insimul concordantes habeant inquirere contra talem vel tales *malsims o mocer*, et contra eos procedere, cum inquisicione vel sine, publicatis testibus vel non publicatis, datis defensionibus vel non datis, prout eorum arbitrio fuerit bene visum; possint nichilominus procedere contra talem vel tales *malsims o mocer* secundum ordinem juris civilis, canonici vel ebrayci servatum vel non servatum, aut totaliter pretermissum, et ipsos sentenciare et condemnare mortis supplicio, membri mutilacione, fustigacione vel exilio, prout dictis secretariis vel aliis electis seu eligendis aut majori parte, ut predicatur, videbitur expedire; a quorum sententia seu condemnacione ipsi condemnati aut filius, frater, uxor seu consanguineus, vel aliqua eorum conjuncta persona vel extranea possint minime appellare, supplicare vel aliquod remedium seu succursum habere ad dictum dominum Regem seu ad nos, aut ipsius domini Regis officiales vel nostros, aut alios quocumque nomine nuncupatos,

nec impetrare remissionem aliquam, supersedimentum, literam vel gratiam, sed potius incontinenti, postquam fuerint iudicati vel sententiati, ut est dictum, baiulus dicte ville Cervarie vel eius locumtenens qui nunc est et pro tempore fuerit, incontinenti dictam sententiam exequatur postquam fuerit requisitus per dictos secretarios vel alios judeos ad predicta deputatos, ut prefertur, seu maiorem partem ipsorum, verbo vel scriptis, non expectata a dicto domino Rege seu nobis aut alio quovis officiali dicti domini Regis seu nostro, aut commissario, licencia aliqua, quoniam nos mandamus sub pena nostre gratie et mercedis, serie cum presenti, dicto baiulo vel eius locumtenenti quod, omni contradictione cessante et impedimento, ipsas sententias seu condemnationes exequatur intus judariam ipsius ville Cervarie vel limites eiusdem, juxta tenorem et formam late sententie, tam verbo quam scriptis, per dictos secretarios et alios superius nominatos seu majorem eorum partem, sine aliqua contradictione et impedimento quam ipse baiulus nec eius locumtenens facere queat super hiis, et omni mora quiescente; quoniam nos ad predicta ipsum bajulum et eius locumtenentem solum meros exequutores facimus cum presenti. Volumus tamen pro unoquoque *malsino* sive *mocer* qui mortis supplicio aut alias condemnabitur habeat et exigat dictus baiulus et eius locumtenens a dicta aljama et a bonis singularium eiusdem mille solidos barchinonenses. De processis vero et enantatis condemnatorum aut sententiarum per dictos secretarios et alios desuper nominatos nolumus, imo expresse prohibemus, quod nec nos nec quivis alius officialis regis sive noster, vel alius commissarius aut alii quocumque nomine nuncupentur, possimus aut valeamus inquirere contra predictos secretarios vel alios qui dictos *malsins* et *mocer* condemnaverint; quoniam nunc pro tunc et econtra, nobis et dictis officialibus regis seu nostris proinde potestatem omnimodam abdicantes, dictis secretariis et aliis judeis ut est dictum eligendis potestatem omnimodam inquirendi, procedendi, verbo vel scriptis, et condemnandi in predictis et circa ea, cum dependentibus, emergentibus et connexis, vices nostras plenarie committimus cum presenti. Et si forsitan judeus et judei contra quos fiet inquisicio de *malsin*, presentes vel absentes, vel aliquis aut aliqui pro eo vel eis impetraverint guidaticum, vel supersedimentum, vel remissionem aut provisionem aliquam, seu provisionem in generali vel speciali de predicto crimine de *malsin* o *mocer* a predicto domino Rege, vel nobis, aut alia quacumque persona de predictis potestatem habente, tale guidaticum vel supersedimentum seu remissio non possit eos juvare, imo sola ipsius ostensione, ipsi impetrantes habeantur penitus pro confessis et condemnatis de crimine supradicto de *malsin* o *mocer*, et dictus baiulus seu eius locumtenens coram quo dicta guidatica, supersedimentum seu remissiones aut alia predicta presentata fuerint, non expectato alio mandamento seu requisicione dictorum secretariorum et aliorum deputatorum vel deputandorum vel alterius persone, teneantur incontinenti suspendere per collum taliter ut moriatur dictus judeus *malsin* o *mocer*; et hoc sub pena quingentorum solidorum nostro erario irremisibiliter acquirendorum quociens ab eis fuerit contrafactum. Decernimus nichilominus tenore presentis et etiam statuimus et ordinamus quod si per dictam aljamam seu per quamvis aliam personam judeam impetrata fuerit remissio generalis que *patur* ebraice nuncupatur, in tali remissione

aliquis acusator qui ebrayce *malsin o mocer* nuncupatur minime intelligatur; et si talis judeus vel judea vel aliqua persona pro eo dictam remissionem allegaverit, ipso facto dictus baiulus vel eius locumtenens confestim talem judeum vel judeam suspendat per collum taliter ut moriatur tamquam si condemnatus esset ad mortem per diffinitivam sententiam que in rem transivisset judicatam, omni prorsus appellatione cessante, et exigat et recipiat incontinenti a dicta aljama et singularibus ex ea pro quolibet judeo sic morti tradito racione predicta mille solidos barchinonenses. Mortuo vero dicto tali judeo, ipse baiulus vel eius locumtenens, requisitus per aliquem judeum vel judeos quod cadaver ipsius tradatur ei vel eis ad sepeliendum, ipse baiulus seu eius locumtenens sine aliquo impedimento judeo vel judeis ipsum cadaver petentibus tradat, quibusvis dilacionibus ultroiectis, quia sic illud cadaver tradi volumus et jubemus. Presentes vero provisiones et odinaciones nostras factum de *malsin o mocer* tangentes, per quinque annos a data presentis inantea continue computandos, et postea quamdiu nobis placuerit durare volumus et valere.

Predicta omnia et singula expressata servare promittimus et facere observari virtute juramenti per nos prestiti ad Dei quatuor evangelia sacrosancta manibus nostris corporaliter tacta.

Mandantes tenore presentis vicesgerenti pro nobis in Cathalonia, vicario, subvicario et baiulo ville predictae Cervarie, aliisque universis et singulis commissariis, officialibus et submissis dicti domini Regis atque nostris, et eorum locatentibus presentibus et futuris, sub ire et indignacionis nostre incurso, quatenus supradictas provisiones, concessiones et ordinaciones et statuta nostras huiusmodi firmas atque firma habeant et observent prout superius sunt expressa, et non contraveniant nec aliquem contravenire permittant quavis causa.

In cuius rei testimonium presentem cartam fieri et sigillo nostro pendenti jussimus comuniri, datam Dertuse xxiii^a die madii anno a Nativitate Domini M^o CCC^o LXXX° quarto. Menjavaques.

Bernardus de Jonquerio mandato domini Ducis facto per expensorem. Probata.

ACA, Canc, Reg. 1689, fol. 180r-182r.

2

Barcelona, 20 de juny 1384.

L'infant Joan al degà de Cervera instant-lo a autoritzar la dedicació d'una casa fora els murs de la vila a sinagoga dels jueus, segons la comisió rebuda del bisbe de Vic.

Pro aliama Cervarie.

Infant en Johan et c^a al amat nostre P. de Guàrdia, degà de la vila de Cervera, salut e dilecció. Com en una carta publica a nós per part dels juheus de la dita vila mostrada haiam vist que lo bisbe de Vich, a instància dels dits juheus e aljama de Cervera, féu comissió a vós que regoneguéssets a hull una casa la qual és situada fora los murs de la dita vila, en la qual la dita aljama proposava e propon construir e fabricar sinagoga, manant a vós que si trobàvets la dita casa sufficient esser hi donàssets auctoritat per la libertat ecclesiàstica, e vós aquella regoneguda respongués que érets apparallat fer en e sobre les dites coses segons lo poder a vós donat per lo dit bisbe en sa letra de comissió ço que deguéssets; e jatsia que siats request una e moltes vegades que donàssets la dita licència e auctoritat, vós, però, menant lo fet per dilacions, no-u havets curat fer, e par que ho façats per haver-ne peccúnia inmoderada, e no ha loc en aquest cas, qui-s fa per rahó de oració, o o fets en menyspreu nostre e de nostra cara companyona la duquessa, qui açò tenim fort a cor; per què volem e a vós dehim e expressament manam que, vista la present, totes dilació e escusació a part posades, proceïscats a donar la dita licència e auctoritat, e de fet axí per obra ho complescats, en altra manera, con en açò haiam voler, havem informat plenerament de nostra intenció lo feel nostre en Simon de Marimon, veguer e batle de la dita vila de Cervera, que diga a vós e proceesca en e sobre les dites coses e complezca tot e quant nós li havem manat que deja dir e fer, al qual podets creure de ço que-us dirà de part nostra. Dada en Barchinona a xx de juny l'any de la Nativitat de nostre Senyor M CCCLXXXIII. Primogenitus.

ACA, Canc, Reg. 1798, fol. 80r.

3

Barcelona, 20 de juny 1384.

Carta de l'infant Joan al bisbe de Vic donant creença a Simon de Marimon, veguer i batlle de Cervera, sobre la qüestió de la nova sinagoga de la vila.

Idem.

Lo Primogènit.

Bisbe. Vostra letra havem reebuda sobre lo fet de la auctoritat per la libertat ecclesiàstica la qual volem que sia donada a una sinoga per los juheus de la aljama de la vila de Cervera construïdora, e aquella entesa vos responem que-ns meravellam fort de vós e de les maneres que tenits en aquest fet; per què nós, vaents açò, havem informat de nostra intenció plenerament sobre lo dit fet lo feel nostre en Simon de Marimon, vaguer e batle de la dita vila de Cervera. Per ço-us pregam que a les paraules que de

nostra part a vós lo dit Simon, sobre lo dit fet, explicarà, donets plenera fe e creença, e complits-ho per obra. Dada en Barchinona, sots nostre segell secret, a xx de juny l'any MCCCLXXXIII. Primogenitus.

Dirigitur episcopo vicensi.

ACA, Canc, Reg. 1798, fol. 80r-v.

4

Saragossa, 5 de desembre 1385.

La infanta Iolant proveeix, en favor dels jueus de Cervera, que tres dies després de denunciada la insolvència dels seus deutors, puguin treure a subhasta les penyores que avalen els seus crèdits, com és costum.

Nos infantissa et c^a. Ut judei aliame nostre ville Cervarie, postpositis indebitis vaxacionibus, possint recuperare peccunias quas per eosdem fuerint mutuate, presentis serie concedimus quod pignora quecumque argentea et lane seu lini contracta, vel alia quecumque, fatigatis primitus partibus seu debitoribus a quibus ea tenent vel tenebunt, infra tres dies postmodum subsequentes possint vendere aut vendi facere per curitorem publicum, ut est moris. Mandantes per presentes vicesgerenti gubernatoris, vicario et baiulo ville Cervarie, et aliis universis et singulis officialibus et submissis dictorum Regis et Ducis atque nostris, quatenus presentem provisionem observent et faciant ab aliis observari, et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua racione. In cuius rei testimonium presentem fieri et sigillo nostro jussimus comuniri, datam Cesarauguste quinta die decembris anno a Nativitate Domini millesimo CCC^o LXXX° quinto. Besanta.

Petrus de Besanta, mandato domine Ducisse facto per expensorem. Probata.

ACA, Canc, Reg. 1822, fol. 93r.

5

Saragossa, 5 de desembre 1385.

La infanta Iolant autoritza els jueus de Cervera a reconvenir els seus deutors esgrimint les condicions estipulades als contractes, al marge dels subterfugis que aquells puguin emprar per ajornar la seva satisfacció o rebaixar-la.

Nos infantissa Yolans, ducissa Gerunde et comitissa Cervarie. Quia sepe contingit quod debitores aliame nostre judeorum ville Cervarie, modis et coloribus exquisitis, conantur debita ipsis judeis auferre aut tanto tempore ultra statutos terminos et in mutuis comprehensos elongare, quod judei ipsi, ducti metu quod sua debita non a<d>mittant, partem eorum dimitunt debitoribus citra propriam voluntatem, tenore presentis concedimus vel licenciam elargimur judeis aliame prefate et singularibus de eadem quod eis liceat et possint, absque preiudicio et metu pene cuiuscumque, debitores suos juxta obligaciones eis factas convenire, et requiri compellere coram officialibus et personis quibusvis, illis modis, viis et formis quibus per obligaciones erit comprehensum et fieri debuerit, tam scilicet per excommunicacionis sentencias, hostagia teneri requirendi, quam etiam alias, juxta formam contractum inthorum. Mandantes per presentes vicesgerenti gubernatoris, vicario et baiulo ville Cervarie, et aliis universis et singulis officialibus et submissis dominorum Regis et Ducis atque nostris, quatenus presentem provisionem observent et faciant ab aliis observari, et non contraveniant seu aliquem contravenire permittant aliqua racione. In cuius rei testimonium presentem fieri et sigillo nostro jussimus comuniri, datam Cesarauguste v^a die decembris anno a Nativitate Domini millesimo CCC^o LXXX° v^o. Besanta.

Petrus de Besanta mandato domine Ducisse facto per expensorem. Probata.

ACA, Canc, Reg. 1822, fol. 93r-v.